תניהו עניין. להתראת מלקות דשייך בחמותו: **וכי יזיד.** מנא ידעינן אלא שהתרו בו ועדיין הוא מזיד. ל"א ואם הזיד לא נאמר אלא וכי יזיד משמע תמיד הוא בזדונו זה עיקר: **המולאים אותו מקושש.** שקישש עצים לא נאמר אלא מקושש לאחר שרלוהו ומלאוהו היה מקושש ומה טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה מקושש: **על עסקי דיבור.** התראה: **הוה אמינא.** אמותו דאינה מיתה אלא מלקות הוא דבעינן התראה אבל חייבי מיתות דחמירי אימת לא ליבעי: **וארבי בנסקלין למה לי.** מקושש ועברה המאורסה בסקילה: **לר' שמעון.** דאמר[ג] שריפה חמורה ולא אתו נשרפין מנסקלין בהתראה משום דאי אמר נסקלין שהן קלין כתב קרא אחריהן לאתויי נשרפין באש אינו ענין: **וליתו הנך.** מלקות וסייף: **המ.** משמע כבר הוא כמת קודם שבא לבית דין שחייב עצמו מיתה בפיו: **עדי נערה המאורסה בו'.** לקמיה פריך מאי שנא נערה המאורסה דנקט: **לאוסרה על בעלה באנו.** ולא להורגה: **היכי מיקטלא.** וכיון דאיכי לא מיקטלא פשיטא דאינהו לא מיקטלי כאשר זמם כתיב (דברים יט): **כאשר חברה.** דאיכי מיקטלא אם לא החמו אלו ואינהו לא מיקטלי דיכולין לומר כשבאנו לבית דין לא לחייבה מיתה נתכוונו אבל אי אמרו התיהו אין התראה אלא להמית ומו לא מצי למימר לא להורגה באנו: **לא שמה עדות.** הואיל ואי אפשר לקיים בו ודרשת וחקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר וגו' (שם): **אלא אשה חבירה.** דקיימא לן לר' יוסי בר יהודה דמיקטלא בלא התראה היכי משכחת לה כשזינתה וחזרה וזינתה והא יכולין לומר א] לאוסרה על בועלה שני באנו שזינתה מבועל ראשון אי נמי שזינתה מקרוביה מאי שנא נערה מאורסה דנקט אפילו נשואה נמי אין אלא אפילו האי דלא יתבא תותיה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אמר רב [ז]חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר [ח]בארירין הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון מיתיבי [ט]נכון שיהא נכון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירין הרגו אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים [י]אין זה נכון תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף ואריר ת"ש אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון התם נמי כגון שבעט בו בסנדלו והרגו ת"ש [יא]מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאנה ת"ש אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין תאנים שחורות תאנים לבנות אלא אמר רב יוסף מבן זכאי לותיב איניש שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה מאן בן זכאי אילימא [יב]רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי והתניא [יג]כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ' שנה למד ארבעים שנה לימד ותניא [יד]ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא שלא דנו דיני נפשות ותנן [טו]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא בן זכאי דעלמא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה ר' בן זכאי והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה

תנהו עניין למלקות דבי חזקיה תנא [1]וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה שהתרו בו ועדיין הוא מזיד דבי רבי ישמעאל תנא [2]המוצאים אותו מקושש עצים שהתרו בו ועדיין הוא מקושש דבי רבי תנא [3]על דבר אשר ענה על עסקי דיבור וצריכא דאי כתב רחמנא אחותו הוה אמינא חייבי מלקות אין חייבי מיתות לא כתב רחמנא כי יזיד ואי כתב רחמנא וכי יזיד הוה אמינא הני מילי סייף דקיל אבל סקילה דחמורה אימא לא צריכא ותרתי בנסקלין למה לי לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן [ט]מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולכתוב רחמנא בנסקלין וליתו הנך וליגמרו מיניה הכא נמי מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא:

אבל סקילה דחמורה **אימא לא.** בכולה שמעתין הכא ולעיל לא ילפי חייבי מיתות מהדדי ותימה מנא לן דנסקלין ונשרפין פטורים מן המשנומין דלא יהיה אסון ברולמא כתיב (שמות כא):

באשה חבירה. ולא בעי ר' יוסי שיתיר עצמו למיתה אי נמי מבר כאילו התיר עצמו: **לאוסרה** על בועלה שני באנו. הוה מצי למימר דאיכי שזינתה ולא ידעי מי הוא: **אי** נמי שזינתה מקרוביה. ולא"ת אכתי מצי אמרי לפוסלו בעדות באנו דבא על הערוה (ג) פסול לעדות וא"ל דא"כ הל"ל פלוני בא על נערה המאורסה: כמאן

התיר עצמו למיתה: מנא לן אמר רבא ואיתימא חזקיה אמר קרא [4]יומת המת [א]עד שיתיר עצמו למיתה אמר רב חנן [ב]עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו (ד) והא אתרו בה דלא אתרו בה ואי לא אתרו בה היכי מיקטלא [ג]באשה חבירה ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דתניא [ד]רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד וכיון דאינהו לא מיקטלי איהי היכי מיקטלא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה [ה]וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות הכי נמי קאמר מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה אלא באשה חבירה דקיימא לן דמיקטלא אליבא דר' יוסי בר' יהודה היכי משכחת לה כשזינתה וחזרה וזינתה והא יכולין לומר א] לאוסרה על בועלה שני באנו שזינתה מבועל ראשון אי נמי שזינתה מקרוביה מאי שנא נערה מאורסה דנקט אפילו נשואה נמי אין אלא אפילו האי דלא יתבא תותיה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אמר רב [ו]חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר [ז]בארירין הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון מיתיבי [ח]נכון שיהא נכון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירין הרגו אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים [ט]אין זה נכון תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף ואריר ת"ש אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון התם נמי כגון שבעט בו בסנדלו והרגו ת"ש [י]מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאנה ת"ש אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין תאנים שחורות תאנים לבנות אלא אמר רב יוסף מבן זכאי לותיב איניש שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה מאן בן זכאי אילימא [יא]רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי והתניא [יב]כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ' שנה למד ארבעים שנה לימד ותניא [יג]ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא שלא דנו דיני נפשות ותנן [יד]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא בן זכאי דעלמא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה ר' בן זכאי והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה**

תאיסים שמורות תאיסים לבנות. דעל כרחך בתאיסים עצמן אי אפשר להרוג: **בחקירות משוי ליה.** לבדוק בכל אשר יוכל כדי להכחיש וכי היכי דבחקירות מתכחשי בדבר אחר זה אומר במקום פלוני וזה אומר במקום פלוני דהיינו דבר אחר דהמקום לא הרגו הכי נמי בדיקות: **מי הוה בסנהדרין.** בשעה שהיו דנין דיני נפשות: **ארבעים שנה.** לאמוציים עסק בפרקמטיא אמלעיים למד ומתרוצים לימד ועשה דיין ומורה הוראות: **בחנות.** מקום היה בירושלים וכן שמו: **דיני קנסות מלא דעתך.** וכי לשכת הגזית גורמת לדיני קנסות: **אלא דיני נפשות.** שאין דיני נפשות בכל מקום אלא בעוד שסנהדרי נוהגת בלשכת הגזית שנאמר (דברים יז) וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו שזה אומר שחור וזה אומר לבן וכן בסנדל שבעט בו והרגו זה אומר לבן היה וזה אומר שחור היה בטילה. שזה כמו סייף ואריר הוא. ת"ש מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ואמר רמי בר חמא כגון ששפדו שפדו מלשון שפוד. ופירושו ברזיה בייחור של תאנה זו שהוא כגון סייף ואריר. פי' סרבלא צריפא. טלית לבן נקי כדמתרגמינן ותרבי לך בורית ותסגי צריפאנ). איני והתניא אמר להן תאנה זו עוקציה גסים או עוקציה דקין תאיניה לבנים או שחורים. ודחי רב יוסף ואמר וכי מבן זכאי נקום ונותיב. בן זכאי בדיקות כחקירות משוי ליה נמצא הא דבן זכאי פליגא אדרב חסדא וקי"ל כרב חסדא ואסיק

אבל סקילה דחמורה **אימא לא.** בכולה שמעתין הכא ולעיל לא ילפי חייבי מיתות מהדדי ותימה מנא לן דנסקלין ונשרפין פטורים מן המשנומין דלא יהיה אסון ברולמא כתיב (שמות כא):

באשה חבירה. ולא בעי ר' יוסי שיתיר עצמו למיתה אי נמי מבר כאילו התיר עצמו: **לאוסרה** על בועלה שני באנו. הוה מצי למימר דאיכי שזינתה ולא ידעי מי הוא: **אי** נמי שזינתה מקרוביה. ולא"ת אכתי מצי אמרי לפוסלו בעדות באנו דבא על הערוה (ג) פסול לעדות וא"ל דא"כ הל"ל פלוני בא על נערה המאורסה: כמאן

אלא ענין למלקות דבי חזקיה תנא [1]וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה שהתרו בו ועדיין הוא מזיד דבי רבי ישמעאל תנא [2]המוצאים אותו מקושש עצים שהתרו בו ועדיין הוא מקושש דבי רבי תנא [3]על דבר אשר ענה על עסקי דיבור וצריכא דאי כתב רחמנא אחותו הוה אמינא חייבי מלקות אין חייבי מיתות לא כתב רחמנא כי יזיד ואי כתב רחמנא וכי יזיד הוה אמינא הני מילי סייף דקיל אבל סקילה דחמורה אימא לא צריכא ותרתי בנסקלין למה לי לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן [ט]מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולכתוב רחמנא בנסקלין וליתו הנך וליגמרו מיניה הכא נמי מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא:

אלא ענין למלקות דבי חזקיה תנא [1]וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה שהתרו בו ועדיין הוא מזיד דבי רבי ישמעאל תנא [2]המוצאים אותו מקושש עצים שהתרו בו ועדיין הוא מקושש דבי רבי תנא [3]על דבר אשר ענה על עסקי דיבור וצריכא דאי כתב רחמנא אחותו הוה אמינא חייבי מלקות אין חייבי מיתות לא כתב רחמנא כי יזיד ואי כתב רחמנא וכי יזיד הוה אמינא הני מילי סייף דקיל אבל סקילה דחמורה אימא לא צריכא ותרתי בנסקלין למה לי לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן [ט]מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולכתוב רחמנא בנסקלין וליתו הנך וליגמרו מיניה הכא נמי מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא:

אבל סקילה דחמורה **אימא לא.** בכולה שמעתין הכא ולעיל לא ילפי חייבי מיתות מהדדי ותימה מנא לן דנסקלין ונשרפין פטורים מן המשנומין דלא יהיה אסון ברולמא כתיב (שמות כא):

באשה חבירה. ולא בעי ר' יוסי שיתיר עצמו למיתה אי נמי מבר כאילו התיר עצמו: **לאוסרה** על בועלה שני באנו. הוה מצי למימר דאיכי שזינתה ולא ידעי מי הוא: **אי** נמי שזינתה מקרוביה. ולא"ת אכתי מצי אמרי לפוסלו בעדות באנו דבא על הערוה (ג) פסול לעדות וא"ל דא"כ הל"ל פלוני בא על נערה המאורסה: כמאן

התיר עצמו למיתה: מנא לן אמר רבא ואיתימא חזקיה אמר קרא [4]יומת המת [א]עד שיתיר עצמו למיתה אמר רב חנן [ב]עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו (ד) והא אתרו בה דלא אתרו בה ואי לא אתרו בה היכי מיקטלא [ג]באשה חבירה ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דתניא [ד]רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד וכיון דאינהו לא מיקטלי איהי היכי מיקטלא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה [ה]וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות הכי נמי קאמר מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה אלא באשה חבירה דקיימא לן דמיקטלא אליבא דר' יוסי בר' יהודה היכי משכחת לה כשזינתה וחזרה וזינתה והא יכולין לומר א] לאוסרה על בועלה שני באנו שזינתה מבועל ראשון אי נמי שזינתה מקרוביה מאי שנא נערה מאורסה דנקט אפילו נשואה נמי אין אלא אפילו האי דלא יתבא תותיה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אמר רב [ו]חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר [ז]בארירין הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון מיתיבי [ח]נכון שיהא נכון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירין הרגו אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים [ט]אין זה נכון תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף ואריר ת"ש אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון התם נמי כגון שבעט בו בסנדלו והרגו ת"ש [י]מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאנה ת"ש אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין תאנים שחורות תאנים לבנות אלא אמר רב יוסף מבן זכאי לותיב איניש שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה מאן בן זכאי אילימא [יא]רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי והתניא [יב]כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ' שנה למד ארבעים שנה לימד ותניא [יג]ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא שלא דנו דיני נפשות ותנן [יד]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא בן זכאי דעלמא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה ר' בן זכאי והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה

לבועל עוד העידו עליה הם הם העדים הראשונים שזינתה פעם שניה מן הבועל הראשון וכיון שעדותן הראשונה זו אסורה על שתיהן עדותם השניה אינן יכולין לדחות ולומר לאוסרה באנו לא לבועל ולא לבועל לפיכך היא נהרגת שהיא חבירה והן נהרגין שאינן יכולין לומר לאוסרה באנו שכבר אסורה היא מעדותן הראשונה על שניהן. אי נמי בשהעידו שזינתה עם אביה או עם חמיה וכיוצא בהן מן הקרובין: כל המרבה בבדיקות משובח: **אמר** רב חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירין הרגו אין זה נכון. כלומר הוכחשה עדותן. פי' ארירן כגון אזמל. וי"א כמין גרזן הוא. אבל א' אומר כליו שחורים עדותן קיימת והוא דלא אמרי ברי (לכם) ח). והני מילי בכלי מלבוש אבל בכלים שהרגו בהן כגון סודר שחנקו בו שזה אומר שחור וזה אומר לבן וכן בסנדל שבעט בו והרגו זה אומר לבן היה וזה אומר שחור היה עדותן בטילה. שזה כמו סייף ואריר הוא. ת"ש מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ואמר רמי בר חמא כגון ששפדו שפדו מלשון שפוד.

ח) נראה דל"ל כרי לנו. כ)נ' דתיבות פי' ברבלא עד ותסגי לריפא שיבות לקמן מד.]

מסורת הש"ס

ח) [פסחים יח: וש"נ], ב) [עי' תוספות מכות ב. ד"ה מעידין], ג) [עי' תוס' לעיל ט: ד"ה עדי האב ומתוס' לקמן פו: ד"ה עבדי], ד) לעיל ח: [לקמן עב: מכות ו: ולקמ טו:], ה) [לקמן עח. ב"ק עה:], ו) לעיל ל:, ז) [פי' כעין אחמל ויש אומרים כעין גרזן ערוך ערך אהרן], ח) לעיל ט: ולקמ מ. לקמן פח., ט) ר"ה לא:, י) [שבת טו. ע"ז ח:], כ) ר"ה לט:, ל) [לקמן נ:], מ) [במדבר ה:], נ) [כלפי' כתובות לג. בביאור ולעיל מ:].

גליון הש"ם

גמ' רב"ז מי הוה בסנהדרין. עי' לעיל דף לו ע"ב בתוס' ד"ה מיום:

הגהות הב"ח

(א) גמ' והא דתמרו בה. נ"ב ר"ל שנעים אומרים שהתרו בה דהא לפי אמת הכל שקר: (ב) תוס' ד"ה אי נמי וכו' דבא על הערוה. נ"ב עיין פרק זה בורר דף כו ע"ב בד"ה המסוד על הערוה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גמ' והא יכולין לומר לאוסרה כו'. נ"ב עי' משנה למלך פ"ב מה' פוטה הלי' י"ב בד"ה אם מפי השמועה כו' ובפמ' מבנים אות יוסף כלן: ב) תוס' ד"ה ואי כתיב כי יזיד מימא דהתראה בעיר הנדחת וכו'. נ"ב עיין לקמן קיח ע"ב וכבר הביג עליהם מזה בזית רענן פ' אלא לך יעו"ש דף סב ע"ב בתה שביין ליקוט דף רכח ע"ב ועי' תבנית מ"ר:

לעזי רש"י

יושרמ"א. גרזן קרב.

מוסף רש"י

אלא להבחין בין שוגג למזיד. אלא יוכל לומר סנור הייתי שמוסר (לעיל ח:). **עדות שאי אתה יכול להזימה.** דהמתמא אמר (דברים יט) ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו', עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה הוי עדות, ואי לא לא (פסחים יב.). **אין זה נכון.** אין עדות זו מכוונת, וליענא דקרא נקט (דברים יג) והנה אמת נכון הדבר, דמהאי קרא נפקא לן בדיקות (לעיל ל:). **שלא דנו דיני קנסות.** אומם ומפתה ושלשים של עבד שנעבר תורה קלבה אחת ליקר ולוגלג, ומאחר שלא יצאו בלשכת הגזית לא דנו ונטלו דיני קנסות, דכתיב בתשלומי כפל שהוא קנס אשר ירשיעון אלהים, דהיינו מומתין וסמוכין בשם רבי, כדאמרינן בסנהדרין, ומי שאינו ממוך אינו דן דיני קנסות (ע"ז ח: עיש בגמ').

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב:

יט ב מיי' פ"ו מהלכות עדות הלכה ה וס"ב שם הלכה ח:

כ ג מיי' שם פ"ב הל"ב:

תורה אור השלם

1. וְכִי יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת:
שמות כא יד

2. וּיִקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמְּצֹאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה: במדבר טו לג

3. וְהוֹצֵאתָם אֵת שְׁנֵיהֶם אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהוּא וְסִקַּלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֵת הַנֹּעֵר עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צָעָקָה בָּעִיר וְאֶת הָאִישׁ עַל דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים כב כד

4. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד: דברים יז ו

5. וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאֲלָה הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ:
דברים יג טו

רבינו חננאל

וכי יזיד איש על וגו' לפינן מינה התראה בנהרגין כלומר התרו בו ועדיין מזיד הוא ובנסקלין מקושש עצים בשבת ותוב בארוסה מדכתיב על דבר אשר ענה על עסקי דבור וצריכי כולה פשוטה היא: **סנא** לן דבעינן עד שיתיר עצמו למיתה דייק רבא מדכתיב יומת המת ש"מ מדאוסיף קרא המת בעינן עד שיתיר עצמו למיתה. א"ר עדי נערה המאורשה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לא באנו להעיד עליה שתיהרג אלא להגיד שזנתה ואסורה היא על בעלה ואקשינן היאך יכולין לומר כי לאוסרה על בעלה באנו והנה הן העידו שהתרו בה למיתה. ופרקינן בשלא התרו בה מפני שהיא חבירה. וכר' יוסי בר' יהודה דתני חבר אינו צריך התראה שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד כלומר שלא יאמר ההורג לא הייתי יודע כי ההורג נהרג אלו ידעתי לא הייתי הורגו והחבר אינו יכול לומר לא הייתי יודע וכיון שיכולין העדים לדחות ולומר לאוסרה על בעלה באנו נמצאת עדותן מתחלה עדות שאי אתה יכול להזימה שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות ומאחר שיכולין לדחות כענין הזה ויש לומר שלא העידו להריגה גם אם נמצאו זוממין אינן נהרגין גם היא אינה נהרגת בעדות זו שאינו מחקיים בענין הזה הריגה בזוממין ואליבא דר' יוסי אשה חבירה כיון שיכולין העדים לדחות כענין הזה היא שנהרגת היכי משכחת לה. ופרשינן כשיעידו עליה כי זנתה הנה נאסרת בעדות זו לבעל ולבועל דקי"ל כשם שאסורה לבעל כך אסורה

היו בודקין פרק חמישי סנהדרין

כמאן בר' עקיבא דמקיש שלשה לשנים. פ"ה ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים במסכת מכות (דף ה:) מה שנים אינן נהרגין עד שיזומו שניהם אף שלשה עד שיזומו כו' וזה אי אפשר להזימן ואע"פ דר"ש קאמר להך מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומיהו אית ליה נמי דר"ש ומוסיף הוא וקשה לפי' דה"ל למינקט הכא דר"ש היא דאמר הכי בהדיא ועוד דנתר הכי קאמר דלא כר"ע אלא כמאן ויש לפרש דהא דקאמר עד שיזומו שלשתן היינו כשכוונו עדותן אחל אמר איני יודע כגמצא אחד מהם קרוב או פסול דמי לדרבי שמעון תתקיים העדות בשאר ור"ע עדותן בטלה והיינו דקאמר כר"ע והשתא ניחא דקאמר בתריה דלא כר' עקיבא אלא כר"ש: ז) **שזה** יודע בעיבורו של חדש.

קשה ומה אילו דייקינן בהני סהדי דתרוייהו ידעי בעיבורו של חדש והוא עדות מוכחשת ואנן ניקום וניתא דהכי קאמר וניקטליה מספיקא דכה"ג פרכינן בפ"ק דפסחים (דף יא: וש"ס) לאביי דאמר לדברי ר' יהודה אדם טועה אני שעה וי"ל דשפיר דייקינן כיון דשיילינן באיזה יום ומכווניס ליום אחד ש"מ זה ידע בעיבורו של חודש וזה לא ידע ואם תאמר היכי דייק מהכא נרים בן סורר (לקמן דף פט.) דבדיני נפשות אזלינן בתר רובא דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא שאני הכא דכוונו שניהם ליום אחד וי"ל דאם איתא דלא אזלינן בתר רובא ה"ל כחזר ומגיד בתולי דקאמרי אחר כך דהרי כבר הוכחשו מידי דהוה אאחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה דאפי' כוונו ליום אחד עדותן בטלה ולא אמר אד טעה בשני עיבורי משום דבשני עיבורי לא טעו אינשי כדאמר בגמ': ח) **אאחד** אומר בשתי שעות. תימה אתולי (ט) קיימת אילו דייקינן בהני סהדי דהאי דאמר שתי שעות בתחלת ב' דהוה ליה קודם הנץ החמה י) ועדותן בטלה דהא תחלת ב' קודם הנץ החמה כדמוכח בפרק מי שהיה טמא (פסחים דף לג:) דמעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין והם שמינית היום דהיינו שעה ומחצה וי"ל דודאי כי (ו) דייקינן בהנך לא טעו אינשי אבל הני לא דקדקו אלא בשעות ואין בני אדם בקיאים בשעות וסבורין שהשניה מתחלת אחר הנץ החמה: כ) **אאחד** אומר בשלשה ואחד אומר בה'. הקשה ריב"א לרבא דאמר בפ"ק דפסחים (דף יב. וש"ס) אדם טועה שתי שעות חסר משהו אתולי עדותם בטלה נשיילה דילמא הא דקאמר ג' סוף ג' והא דקאמר חמשה תחלת חמשה וי"ל לבטל עדות בדקינן להו משום דכתיב (במדבר לה) והאילו העדה ולא לקיים עדותן ואי"ת מ"מ נימא עובדא כי הוה ברגיעת הוה וי"ל דקסבר רבא דאין לתלות טעות בשמיטה: פועלי

משום. דאמרי ברובא ידע ברוב ימים שעברו כבר שמע מה היה: **שיפורא.** שופר היו תוקעין בקידוש ד) החדש ביום שהוא מתחיל הן מלא הן חסר וזה לא שמע את השופר: **עד כמה מברכין.** אם לא בירך היום יברך למחר: **על החדש.** על הלבנה בהתחדשה: **עד שתתמלא פגימתה.** אבל בתר הכי לא שייך למימר מתחדש חדשים שהרי כבר נוטנת היא: ותרוייהו

וקבעוה בשמיה. והאי דקרי ליה בתחלת מתני' בן זכאי ובתחלת רבן יוחנן בן זכאי לא מיקשי מאן דקרי ליה בן זכאי עם ההיא שעתא דאמרה להא מילתא ומאן דקרי ליה רבן על שם סופיה קרי ליה: **פשיטא.** כיון דאמר אחד אחי יודע אשמעינן תנא דעדותן קיימת: **כי אמרי תרוייהו נמי קיימת היא.** דאילו אמר האחד ג) איני יודע מאי רבותיה כיון דאמר חבירו איני יודע זה לא מעלה ולא מוריד: **וא' אומר כו'.** שהיו אלשה: **ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים.** בפרק מכות (דף ה:) מה שנים (ג) אינן זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשתן עד שיזומו שלשתן וזה אי אפשר להזימן ד) ואע"ג דלר"ש קאמר לה להא מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול מיהו ר"ע אית ליה נמי דר"ש ה) ומוסיף איהו: **רבא אמר.** הא דקתני אפי' לאו אבעותא דבדיקות קאי אלא אבעותא דחקירות קאי והכי קאמר מה בין חקירות לבדיקות חקירות היכא דליכא אלא תרי סהדי אמר א' איני יודע עדותן בטלה דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת והוא הדין לשניהם דהוה ליה עדות המוזמת בחקירות ואפי' בחקירות משכחת לה דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת והיכי דמי כגון דליכא תלתא דאפשר לעדות שתתקיים בשנים ומשום שלישי לא מיפסלי הנך ודלא כר"ע: **בסנהדרין דבי רבה.** כלומר מה חידוש אתם אומרים בסנהדרין בבית אדם גדול כגון רבה יש לכם לחדש בה הרבה: **ומאי אמרינן בסנהדרין גרידתא.** מה יש לנו לומר אילו לא היינו למידים מפי חכם כל כך היכא יש להקשות בה ומאי קשיא לך: **הא דאורייתא.** ודרשת וחקרת ד) והא דאורייתא כדתני לעיל ה) נכון) שיהא נכון אחד אומר כלו שחוריס כו' דהיינו בדיקות נכון שיהו בדברים מכוונים: **שאי אתה יכול להזימן.** בכולהו שבע חקירות הזמה כתיבי אבל בדיקות אפי' אומרים כולן אין אנו יודעין עדות שאתה יכול להזימה היא שהזמה אינה תלויה בכך אלא בהתראה דמאי שייך עמנו הייתם גבי בדיקות: **טובא אמריתו בה.** הרבה יש לכם טעמים בה: **מניבותיה דמר אמרי' בה טובא.** מתחת שאתה טוב ועניו ומודה לנו אנו אומרים בה הרבה: **מנויבותיה דמר.** אם היית רולה להתרים בנו ולהקשות לא היינו יודעים נגדך כלום. נזיהות לשון המדבר בקושי ובחזקה (ד) לשון נזהה דאריה (פסחים דף קיב:) אשגרוני"ר: **עד כמה.** יכנסו בתוך החדש אם ים ביום אחד נימא דטעו בעיבור החדש: **עד רובו של חדש.** אבל מכאן ואילך כגון אחד אומר בעשרים ואחד אומר בעשרים ואחד לא תלינן בעיבור החדש דבכר שמע בימים הללו שהיה חדש מעוברי: **שזה יודע בב' עיבורים.** שהיו שני חדשים מעוברים אי ביחד אי בדילוג הה מגמן לכולן חסירין: **אלא** בדיקות. כי אמרי אין אנו יודעין, עדות שאתה יכול להזימה היא, שאין ההזמה תלויה בהן אלא בחקירות, דמה עמנו הייתם יש לומר בכלים שחוריס אי לבנים (שם).

כא א מיי' פ"ג מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קט:

כב ב מיי' שם פ"ד:

כג ג ד מיי' פ"י מהל' ברכות הלכה ח סמג עשין מ טור שו"ע או"ח סימן מט סעיף ג [וכרב אלפס עוד בברכות פ"ד דף כד.]:

רבינו חננאל

כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק"כ מ' שנה עסק בפרגמטיא ומ' שנה למד ומ' שנה לימד ומ' שנה שהיה לימד אמר שמועה זו דבדיקו' עוקצי תאנים ואסתבר לרביה דקבעה בשמיה ואי אפשר לומר כי במ' שנה שהיה מלמד אמרה. דתניא מ' שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה בחנות ולא דנו דיני נפשות ואשכחנן ריב"ז התקין אחר חורבן הבית: **חקירות** אמר א' איני יודע עדותן בטלה. בדיקות אמר א' איני יודע ואפילו ב' אומרין אין אנו יודעים עדותן קיימת ואקש' מאי אפילו ב' אומרים ומשני רבא הכי קתני אפילו בחקירות ב' אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת ודלא כר' עקיבא דמקיש ג' לב' מה ב' נמצא אחד מהן קרוב כו'. ואמרינן מכדי חקירות והבדיקות חרוייהו מראורייתא נינהו מאי שנא חקירות מבדיקות ושגינן חקירות אמר א' איני יודע הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דגופא של הזמה הכי היא אומרין להן היאך אתם מעידין שפלוני הרג את פלוני ביום פלוני במקום פלוני (ואתם) (והלא אתם) הייתם עמנו במקום אחד רחוק באותו היום הרי אלו זוממין כענין הזה דרך הזמה וכיון שאמרו העדים אין אנו יודעין באיזה יום באיזו שעה כו' בטילה תורת הזמה. וקי"ל דכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות לפיכך היא בטלה אבל בדיקות שאין בה דרך הזמה אפילו אם אמרו אין אנו יודעין במה הרגו עדותן קיימת: **פ'** מנזייתיה מגערתו. א' אומר בשנים בחודש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת ועד כמה אמרו משמיה דר' יוחנן עד רובו של חודש כגון שזה אומר ב' בחודש וזה אומר ב"א בחודש מוסיף זה על זה יום עדותן קיימת כי יש לומר לחודש שיצא היה ל' ונדמה לו שהיה כ"ט יום ולא שמע השופר שתוקעין בר"ח (עד) [ועד] חצי החודש יש לומר שטועה ביום העבור יתר מיכן לא. ולדברי הכל בב' ימים שהן ב' עיבורין והוא אומר ב) לא הייתי יודע שאחד מהן חסר א' בתרי שיפורי לא טעו אינשי אלא עדותן בטלה: א"ר יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתימלא פגימתו הוא רב יהודה אמר עד שבעה. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותרוייהו כו' יוחנן סבירא להו דאמר עד שתימלא פגימתו רב יהודה סבר כיון שנתמחתו שני קצותיו במילואה כדוגמת יתר של קשת. כדכתיב כתנו חצם על יתר נתמלאת פגימתה קרינן ביה אע"פ שתוך הלבנה לא נתמלאת אלא נראה באמצעה גופה של רקיע. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותימלא הלבנה כדוגמת נפיא

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ור"ע ומוסיף איהו וכו' עיין לעיל דף ם ע"א תוספות ד"ה לא:

הגהות הב"ח

(ם) גמ' על שם דהשתא מה בין כל"ל ומיגות מעשה ובדק כו' נמתקן: (ב) שם אמרי' דעמי בתרי שיפולא לא אמרינן דעמי: (ג) רש"י ד"ה ר"ע וכו' (שגס) [שניס] אין בעשין זוממין וכו' ומוסיף מיהו הם"ד ואח"כ מה"ר אלא אמר רבא האי: (ד) ד"ה ממזיהותי' וכו' לשון מהה. נ"כ פסחים דקי"ב ושנת דמ"ח: (ה) תוס' ד"ה אחד וכו' אתולי עדותן קיימת: (ו) בא"ד דודאי כי דייקי בהנך:

לעזי רש"י

אישגרוני"ר. לנהום.

מוסף רש"י

דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה. דלתמנא אמר ודלשו הפופסים היבש והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו', עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה הוי עדות ולא לא לא, והזמה אינה אלא בעמנו הייתם, באותו היום ובאותה שעה שאתם אומרים שראיתם עדות זו במקום זה עמנו הייתם במקום פלוני, וכי אמרי בחתת מהן אפילו בחקירות דאחו שעה אינו יודע, שוב אינך יכול לומר לו עמי הייתם באותה שעה, ולא"ת אתה יכול להזימה ע"י היום אם יבואו עדים ויאמרו כל היום הייתם עמנו, מיהא בגרה לנו תורת הזמה מן חקירות השעות, ורחמנא רבי שבע חקירות בגזירה שוה דהיבש היבש (פסחים יב.). בדיקות, כי אמרי אין אנו יודעין, עדות שאתה יכול להזימה היא, שאין ההזמה תלויה בהן אלא בחקירות, דמה עמנו הייתם יש לומר בכלים שחוריס אי לבנים (שם).

ה) [לקמן עמ. כ"ק עה:], ו) גי' רש"ל אתי, ז) [להזימו רש"ש], ד) [דברים יג], ט) [ע"מ], ו) [דברים יג], ז) בגמ': בחידוש, ח) [שיך לעיל במשנה מ.], ט) [ג"ז שיך לעיל במשנה], י) ועדותן בטלה כדאמר לקמן דהא מתלת פל"ל רש"ל, כ) [ג"ז שיך שם],

---

ה) גמ' על שם דהשתא מה בין כל"ל ומיגות מעשה ובדק כו' נמתקן: (ב) שם אמרי' דעמי בתרי שיפולא לא אמרינן דעמי: (ג) רש"י ד"ה ר"ע וכו' (שגס) [שניס] אין בעשין זוממין וכו' ומוסיף מיהו הם"ד ואח"כ מה"ר אלא אמר רבא האי: (ד) ד"ה ממזיהותי' וכו' לשון מהה. נ"כ פסחים דקי"ב ושנת דמ"ח: (ה) תוס' ד"ה אחד וכו' אתולי עדותן קיימת: (ו) בא"ד דודאי כי דייקי בהנך:

ם) לקמן עמ. כ"ק עה:), ו) גי' רש"ל אתי, ז) [להזימו רש"ש], ד) [דברים יג], ט) [ע"מ], ו) [דברים יג], ז) בגמ': בחידוש, ח) [שיך לעיל במשנה מ.], ט) [ג"ז שיך לעיל במשנה], י) ועדותן בטלה כדאמר לקמן דהא מתלת פל"ל רש"ל, כ) [ג"ז שיך שם],

---

ם) אמר עד שבעה. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותרוייהו כו' יוחנן סבירא להו דאמר עד שתימלא פגימתו רב יהודה סבר כיון שנתמחתו שני קצותיו במילואה כדוגמת יתר של קשת. כדכתיב כתנו חצם על יתר נתמלאת פגימתה קרינן ביה אע"פ שתוך הלבנה לא נתמלאת אלא נראה באמצעה גופה של רקיע. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותימלא הלבנה כדוגמת נפיא

ם) אינו מוכן ומוכן ל"ל לא הייתי יודע שהיו מעוברין ונמנו לו שנתיהן היו חסרין.

ותרוייהו כר' יוחנן. במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שתמצא סברא להו מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למהוי כי יתרא דהואי כמו יתר של קשת שהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שנעה הוא והכדעי סברי מלוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דהוי כי נפיא עגולה במילואתה: **וליברך הטוב והמטיב.** אדרב יהודה פריך נהי נמי דמשנעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליברך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לו במילואתה תמיד שמוספת להאיר לעולם: **אמו כי חסר.** מי חשבינן לה רעה לגבן לברוכי דיין האמת דנחשוב את מליאתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב: **וליבריך לתרוייהו.** דיין האמת בחסרונה וטוב המטיב[2] במילואתה: **דסיינו אורחיה.** ככל חודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבתה לנו חסד במילואתה: **דיין.** אילו לא זכו למנוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת **אמר אביי.** הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: **תפקידם.** מצוה שנותנת להתנהג בהילוך תקופותיהם: **ששים ושמחים.** דכתיב (תהלים יט) ישיש כגבור: **פועלי אמת.** הן שמיגס משגיס את סדרם: **ולבנה אמר.** הקב"ה שמתחדש בכל חדש: **עטרת תפארת.** היא זו לעמוסי בטן סימן הוא להם שאף הם שמוגים[3] להם עתידים להתחדש[3] בגלותן כמותה ולפאר יוצרם: **מלחמה של תורה.** הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד אלא בבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא שמענוהו במקום אחר אומר כך: **לא שנו אלא שעות.** דמר סבר טעי אינם הכי ומר סבר לא טעי כולי האי: **אבל.** הבן החמה סימן מובהק הוא ואין לטעות בהבן החמה בתוך שהיא זורחת: **ירידה לו.** שאם יורידוהו היום לעין כל בושה היא לו: **לא ראו.** האחד מאלו את טעמן של אלו והרי הן במחלוקתן מהו: **ויפטריה מעיקרא.** משהוסיפו עד שבעים ואחד ומאלו למה אנו מחמירים הדבר לדון אלו כנגד אלו מי אית לן למהדורי בתר חובה: **כדי שלא יצאו מביה דין מעורבביה.** גנאי לב"ד שיצאו במחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין: **וליפטריה מבי דינא קמא.** למה מוסיפין משנתלקו הראשונים ידונו אלו כנגד אלו אם ראה א' מאלו את דברי אלו הרי טוב ואם לאו יפטרוהו: **קם דינא.** זקן דין זה ועמוק וקשה וצריך להמתין בו: **איפכא מיבעיא ליה.** בדיני נפשות צריך לעיין יותר: **הכא דינא.** יפה העמדנו על בוריו ואין אחד ממנו צריך להפך ולהקדק בו ואין אומרים כן בדיני נפשות שאף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין: **אינו דומה כו'.** טוב הוא לו שיהא הוא מביאם עצמו ואל יאמר אחד מחבירו קם דינא ותביאם מאחרים: **אגדול רמיא.** ולפי' דברים של שבח הוא אומרן: **פועלי אמת.** פי' הקונטר' שאין משגין את סדרן ואינם דגרם פועל אמת ואהקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי ולבנה אמר שתתחדש: **ורב תבואות.** משום דיוסף איקרי בכור שור כדכתיב (דברים לג) בכור שורו הדר לו ובעל שמועות הוא בעל מתן כדאמר (הוריות ד' יד.) הכל צריכין לגרי מיבעיא ואמרינן בשילהי הוריות (שם) דרב יוסף פיני: **העוסקים** ברזו של עולם. היינו דיני נפשות[3] אבל לא דיני ממונות והא דאמר (עירובין ד' סד.) שתה רביעית יין של יורה היינו הוראה לאיסור והיתר: **קש** דינא. פירוש ואין יכול לעמוד עליו:

הדרן עלך היו בודקין

מסורת הש"ס

א) [ש"ל תרוטה פי' עגולה כך גיר' המוס' בנטרות מד. ד"ה מיניין], ב) [עי' חוס' מגילה כא. ד"ה אילמלא], ג) רש"ל מ"ז, ד) [פסחים יב:], ה) [תוספ' פ"מן], ו) [ש"ל דינן אלו כנגד אלו עד שילקח], ז) [כלומר נשאו ונתנו בו עד שנתברר לאור ערון ערן זקן ע"], ח) [תוספתא פ"ז ע"ס], ט) [תענית עו:], י) לעיל כט., כ) [ש"ל והטוב והמטיב], ל) ש"ל לה.

תורה אור השלם

1. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
שמות יב ב
2. עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:
שמות טו ב
3. כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְּךָ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ: משלי כד ו
4. בְּאֵין אֲלָפִים אֲבוּס בָּר וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר:
משלי יד ד
5. אֶל לְמֻלָּכִים לְמוּאֵל אֶל לְמֻלָּכִים שְׁתוֹ יָיִן וְלָרוֹזְנִים אַי שֵׁכָר:
משלי לא ד
6. יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא פִיךָ נָכְרִי וְאַל שְׂפָתֶיךָ:
משלי כז ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואחד אומר בהבנץ כל"ל ומיבת בתוך נמתק: (ב) רש"י ד"ה עטרת וכו' להמחדש בגדולתן כמותה ולמאר: (ג) תוס' ד"ה העוסקים וכו' הייט דיני נפשות. ר"ב ע"פ ושלא חון נגמשם שפיכת מות המתחוים כמדבר וכל לשון חון הוא חסרון ואבוד:

מוסף רש"י

אשר במאמרו ברא שחקים. שנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו (מחזי' מי' רב). שלא ישנו את תפקידם. שמש להאיר ביום ירח וכוכבים בלילה כמה שנאמר (בראשית א) את המאור הגדול וגו' (שם). פועלי אמת. הם שלא ישנו, ואני קונאתי פועל אמת, ואקנ"ה קאי, שפעולתו אמת (שם). תפארת. היא זו ועטרת לעמוסי בטן, דסימן טוב הוא להם לעתיד לבא דכתיב (ישעיה כד). ותפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד (שם). שהן עתידין להתחדש כמותה. כמו שהלבנה עתידה, והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל) וכתיב (צופניה ה) והכניע כלפת השמש בגבורתו (מחזי' שם). לא שנו אלא שעות. שהעידו על השעות, אבל אוליפו בפיהם שם הבן החמה אין כאן טעות אלא כאב (פסחים יב:). בתוך הבן. כשמתמיל הבן (שם). היו מכניסין אותן. לבעלי דינין (לעיל כט.).

הדרן עלך היו בודקין

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"י מהלכות בכורות הלכה יח סמג עשין מז [ובכ' אלפס עוד בכורות פ"ל דל"ר.]:
כה ב מיי' ומסג שם טוש"ע או"ח סימן תכו סעיף ב [ובכ' אלפס שם]:
כו ג מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם סעיף ג [ובכ' אלפס שם]:
כז ד מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה ה סמג עשין קכו:
כח ה מיי' פ"י מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין צח:
ו [מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הל' יג ש"ע י"ד סי' רמב סעי' יג בהגה]:
כט ז ח מיי' שם פ"ט הלכה ג:

רבינו חננאל

מלשון עגולה. והיא עגולה במילואה. ואמרי' וליברך על הלבנה כשתתמלא הטוב והמטיב ודחינן אטו כשיחסר מברך עלה ברוך דיין האמת אלא כיון דאורחה היא לית בה ברכה. א"ר יוחנן כל המברך על החדוש כאלו מקבל פני שכינה. שנאמר החודש הזה לכם וכתיב זה אלי ואנוהו וכי מברכין אין מברכין אלא מעומד. מרימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ומברכי ברכת החודש. בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו. בא"י מחדש חדשים: **במי** אתה מוצא מלחמת התורה במי שכידו חבילות של משנה רב יוסף הוה קורא אנפשיה ורב תבואות בכח שור כדכתיב בכור שורו הדר לו וכיון ששמו יוסף ובידו הברייתות היה אומר אני בכחי מרבה תבואות כדגרסי' הכל צריכין למרי חיטיא גמרא: **אחד** אומר בב' שעות ואחד אומר בג' שעות עדותן קיימת כו' א' אמר בה' ואחד אומר בד' עדותן בטלה. שבחמש חמה במזרח ובו' חמה במערב. ואין אדם טורח בזה. אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר ו' אחר הנץ החמה עדותן בטלה ולא אמרי' בגלויא הוה קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא: **היו** מכניסין השני ובודקין אותו נמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או א' מן התלמידים אמר יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין ומושיבין אותו עמהן ולא היה יורד משם כל היום אם אין ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם.

אפילו אם הוא עצמו הנידון אמר יש לי ללמד זכות לעצמי שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו: **מתניתין** מצאו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר ומזדווגין זוגות וממעטין במאכל כו' ולמה אין שותין יין כל היום שנאמר ולרוגים אי שכר העוסקים ברזי העולם אל ישתכרו. אם טען סופרי הדיינין מזכירין אותן אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין על המנין י"ב מזכין ר"א מחייבין כו'. י"ב מחייבין ר"א מזכין ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה מוסיפין שנים שנים עד ע"א. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבין ול"ה מזכין. דנין אלו כנגד אלו עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין. לא ראו פאי. א"ר חייא פוטרין שאין הורגין ע"פ א' כדקיימא לן לא כהסייתך לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ אחד. לרעה ע"פ ב' ומפני מה אין פוטרין אותו מעיקרא אלא מוסיפין כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין כלומר שלא יאמרו מחויב יצא ג) מחזירין אולי יזדמן להיות הרוב מזכין ואם לא נזדמן פוטרין אותו. חניא א"ר יוסי כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומכי דינא קמא פוטרין אותו: **ת"ר** אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרים כד"נ נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין קש דינא פי' כחש כמו זקן גדול נשאנו ונתננו בזה הדין כמה ימים עד שנעשה זקן דיי כיון ג) שלא נתברר לנו זכות נחתכהו. אומרים כך בדיני ממונות ואין אומרים כך בדיני נפשות אלא כל מה שמאחרין בדיני נפשות הרי זה משובח. פי' חכם דינא נזדקן כלומר נשאנו בו ונתננו בו עד שנתברר כאור כדכתיב בישישים חכמה. ואסיק' מאי נזדקן הדין חכם דינא. הגדול שבדיינים אומר נזדקן הדין. אע"ג דמשבח נפשיה כל מילי עליה רמי: הדרן עלך היו בודקין

ה) [הנה בגמ' שלפנינו מתקינן דאפילו אומר כתוך הבן עדותן בטלה ולולי דברי אמרת היה לו לרבינו לו דע"ם נפל מדברי ת"ש בזה]. ב) [ולולי ל"ל מחויב יצא זכאי]. ג) [לפי' רבינו תמוה דממי' מקשה הגמ' מיבעיא ליה ולולי דברי אמרת היה לו בקושיא ות"ש].